

Felső-Tisza-vidéki örökségtúrák tapasztalata, a műemlék-bemutató új formái alapján

Deák Attila¹ - Liptákné Juhász Anikó² – B. Pristyák Erika³

¹Középkori Templomok Útja Egyesület, deakattila83@gmail.com

²Vásárosnamény, Tourinform Iroda, liptakne@vasarosnameny.hu

³Nyíregyházi Egyetem, Turizmus és Földrajztudományi Intézet, pristyak.erika@nye.hu

DOI: 10.33538/TVT.190402.3

Absztrakt

Az örökségvédelem és örökségturizmus a Felső-Tisza-vidéken az elmúlt évtizedben szerencsésen összefonódott, köszönhető ez jó szemléletű szakemberek tevékenységének. E vidék **épített öröksége kiemelt helyet foglal el a hazai művészettörténetben**, kultúrtörténetben, korán felkeltette az örökségvédelem figyelmét is.

Az elmúlt évtizedekben a középkori eredetű, többségében református gyülekezetek használatában álló templomoknak kutatása és műemléki helyreállítása szisztematikusan haladt előre. Az elkövetkező években is számos **örökséghelyszín helyreállítása várható**, melyeknek előzetes régészeti, restaurátori, a művészettörténeti, műemlékvédelmi kutatásai már lezajlottak, a turisztikai szolgáltatások jelentősége iránt is nyitott építkezések folynak. Az örökségturizmus célja a Felső-Tisza-vidéken található örökségek jelentőségének bemutatása, aktív turizmus és kirándulások formájában is, a marketingtevékenység kiszélesítésével.

Ismertetjük a műemlékek, ipartörténeti és irodalmi emlékek bemutatásának egyes formáit. Az egyházi adatokat és a látogatók visszajelzéseit kiértékeljük.

Kulcsszavak: *örökségturizmus, örökségvédelem, tematikus út, marketing*

Abstract

The heritage protection and heritage tourism fortunately intertwined in the Upper-Tisza region in the last decade, thanks to the mentality and approach of our hard working professionals. This region has a special place in hungarian art and culture history for that reason this area soon caught the attention of heritage protection.

Medieval churches are mostly used by reformed congregations in this area and the restoration and the research of these churches systematically improved in recent decades. There are much more restoration work to do in the next few years, but the archaeological restoration and conservation research have been done already. The aim of heritage tourism is to be able to show the importance of the heritages, industrial history left to this generation in this region, in forms of active tourism by organising weekend tours and using more effective marketing.

We are planning to present how tourism and heritage protection can cooperate, so we introduce more than 50 stations of the Medieval Temples Path. We also present the main tourist trends, particular forms of visiting or presenting monuments. We review data of church and costumers feedbacks.

Keywords: *heritage tourism, heritage protection, thematic rout, marketing*

Bevezetés

A Felső-Tisza-vidék területén, – mely természetileg egységes, aprófalvas térség – napjainkban a kulturális turizmus is fejlődik. **Árpád-kori templomokban, kisebb-nagyobb méretű,** de értékes román és gótikus építészeti emlékekben, kazettás mennyezetekben, reformáció előtti freskókban és népi **díszítésben** gazdag szép falusi templomok sora található itt, beágyazva egy viszonylag érintetlen környezet és a hagyományápolás még jelenlévő emlékei közé. Turisztikai kínálata szélesedik, a keresletet többféle célcsoport jellemzi.

A fesztivál és vízi-turizmus mellett végre a templomok felkeresése is növekszik a térségben, építészeti kutatások és műemléki helyreállításoknak és megfelelő marketingnek **köszönhetően.** Várhatóan az elkövetkező években is számos örökséghelyszín megújul. Az örökségturizmus célja a Felső-Tisza-vidéken található egyházi örökség *jelentőségének* bemutatása, aktív turizmus és kirándulások formájában is, beleértve az épített örökség mellett az ipartörténeti, irodalmi emlékeket és hagyományápolást. A tanulmányban az 50 helyszín tematizált örökségtúráit, a desztináció főbb turisztikai trendjeit, a műemlék-látogatás és bemutatás sajátos formáit ismertetjük.

A tanulmány második részében templomlátogatási adatokat és vendégelégedettség-mérés eredményeit elemezzük, és a tapasztalataink birtokában következtetéseinket ismertetjük, ugyanis meggyőződésünk, hogy a Felső-Tisza vidéken a vízi túrák mellett az örökségvédelem és a turizmus együttműködése hozhat hosszútávon is maradandó fejlesztést.

1. Tematikus útvonal létrehozása

Lényeges különbségek vannak a tematikus utak és a kulturális útvonalak között. A tematikus utakat gyakran nevezik turisztikai terméknek, ám létesítésüknek különböző okai lehetnek: néha teljesen új termékként kerülnek kialakításra, néha azonban csupán eszközként szolgálnak meglévő (gyakran újrapozicionált) látnivalók interpretálására. A kulturális útvonalak az örökség újfajta megőrzési és hasznosítási módját jelentik. Az Európa Tanács 1987-ben elindított Európai Kulturális Útvonalak programja a kulturális örökség, a sokszínűség európai integrációjának, a közös identitás szép megnyilvánulásának tekinthető. Magyarország – csakúgy, mint a többi kelet-európai, volt szocialista ország – azonban igen csekély mértékben mutatkozik meg (eddig) ezekben az útvonalakban (NAGY 2017). Szűkebb térségünkben először a gasztronómiai utak jelentek meg, a megnevezett európai programhoz képest jelentős késéssel mutatkozik rá társadalmi, szűkebb értelemben szervezett turisztikai igény.

A tematikus utaknak a turizmus- és vidékfejlesztésben is jelentős szerepe van. Napjainkban a kisebb jelentőségű, elszórta fellelhető attrakciók láncra fűzése, tematikus utakká fejlesztése, és ezáltal erőteljesebb attrakciók létrehozása előtérbe került, a hagyományos tömegturisztikai desztinációk mellett növekvő esély van a vidéki térségek turisztikai kínálatba történő bekapcsolására (GONDA – RARRFAY 2015).

A tematikus utak kialakításának az egyik legnagyobb kihívása, hogy hogyan tudunk olyan terméket létrehozni, amely egyszerre biztosítja az azonosságot és változatosságot. Hogyan

tudjuk az azonos tematikával felkelteni a figyelmet, segíteni az elmélyülést egy tématertületben, de mégis izgalmassá tenni az út felfedezését. A Középkori templomok útja létrehozására során ennek érdekében alakítottuk ki az örökségtúra útvonalakat. Korán felismertük ugyanis, hogy 64 templom kialakítása a valóságban, piaci alapon elképzelhetetlen, legfeljebb az online térben. Az örökségtúra útvonalak a Középkori templomok útja különböző szakaszait mutatják be egy, két, három napos csomagok keretében, de az adott területen nem csak a középkori templomokra fűzzük fel az örökségtúra útvonalakat, hanem minden fontosabb, látványosabb vonzerőt integrálunk, legyen az vár, kastély, ipartörténeti, népi építészeti emlék, természeti látványosság.

Már létező attrakciókat csomagolnak új köntösbe a tematikus utak, melynek alapvetően az a célja, hogy növeljék a látogatottságot az új megközelítéssel. Véleményünk szerint ez tekinthető legnagyobb előnyüknek, hiszen a már meglévő vonzerőknek tudjuk a piaci megjelenését, újra pozicionálását támogatni. Külön érdekesség, hogy egy jól kiépített tematikus út egy egész desztináció pozicionálására képes pozitív hatást gyakorolni (a Felső-Tisza-vidék a középkori templomok földje). A tematikus utak lehetővé teszik, hogy egy térséget más perspektívából mutassunk be. A szilvaút Szatmár-Bereget a gasztronómia oldaláról pozicionálta, még a középkori templomok útja a térség művészettörténeti sajátosságaira hívja fel a figyelmet. Ugyanaz a terület, de más nézőpontból bemutatva.

A Szabolcs-Szatmár-Beregi Fejlesztési Ügynökség a Középkori templomok útja tematikus út fő koordinációs szervezete volt. 2009 óta foglalkozik a tematikus út kialakításával, bővítésével, fejlesztésével. A Középkori templomok útja program 2009-ben a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat kezdeményezésére indult el, egy Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program támogatásával. A történeti Szatmár területéről 20 magyarországi és 13 romániai templom láncba fűzésével jött létre a tematikus út. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat a 2014-2020 közötti programozási időszakban Szabolcs-Szatmár-Bereg megye turizmusfejlesztésében jelentős szerephez jut. A Terület és Településfejlesztési Operatív Program támogatásával, a megye területén négy integrált turisztikai projekt megvalósítása indul 2017 nyarán, amelyeknek a konzorciumvezetője a partnerszervezet. A négy projekt több, mint négy milliárd forintnyi turisztikai fejlesztést tesz lehetővé a megye 45 településén, összesen 55 turisztikai látványosság, vonzerő kialakításával. A négy projekt részeként összesen húsz kiemelt jelentőségű műemléktemplom helyreállítása, műemléki értékeinek restaurálása és látogatóbarát fejlesztése történik meg.

A 2009-ben létrejött Középkori Templomok Útja hivatott bemutatni a valaha egy történeti régiót alkotó *Felső-Tisza-vidék középkori egyházi örökségét*, amely jelenleg három ország területén osztozik. Az útvonal területileg a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg, a romániai Szatmár és az ukrajnai Kárpátalja megyén halad keresztül, amelyet behálózzák közös történelmi gyökerek. Sajátossága a határmenti orientációja, mert erőteljes művészettörténeti analógiák mutathatóak ki a határtérségekben, mivel ezek a területek a középkorban egy történeti régiót képeztek.

A Középkori templomok útja kialakítása három ütemben történt meg 2009-2015 között. Az első ütem 2009-2011 zajlott, a romániai Szatmár Megyei Tanács partnerségében 2009–

2011 között valósult meg az útvonal genezise. Szatmár területéről 20 magyarországi és 13 romániai templom láncba fűzésével jött létre az útvonal. Lezajlott egy átfogó tudományos kutatás, amelynek eredményeképp egy reprezentatív kötet keretében sikerült bemutatni a középkori Szatmár egyházi örökségét. Az első ütemben elkészült az útvonal táblarendszere, valamint létrejött a népszerűsítéshez szükséges promóciós eszközrendszer.

A második ütem 2012-2013-ban, a Kárpátaljai Megyei Tanáccsal közösen valósult meg, mely során újabb 32 templom kerül bekapcsolásra, 17 Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, 15 pedig Kárpátalja megye területéről. A harmadik ütem 2012-2014. között az utóbbi évek egyik legnagyobb volumenű és jelentőségű örökségvédelmi és idegenforgalmi fejlesztése a térségben, melynek mintegy 1.480.887 EUR volt a beruházási költsége. Mintegy 18 templomot érintett a nagyszabású fejlesztés, ebből 11 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei és 7 partiumi templomot. Jelentős áttörés, hogy világi kezdeményezésből egyházi kezdeményezéssé alakult a program, hiszen a Tiszántúli Református Egyházkerület, a Királyhágómelléki Egyházkerület és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség partneriségében valósult meg a fejlesztés.

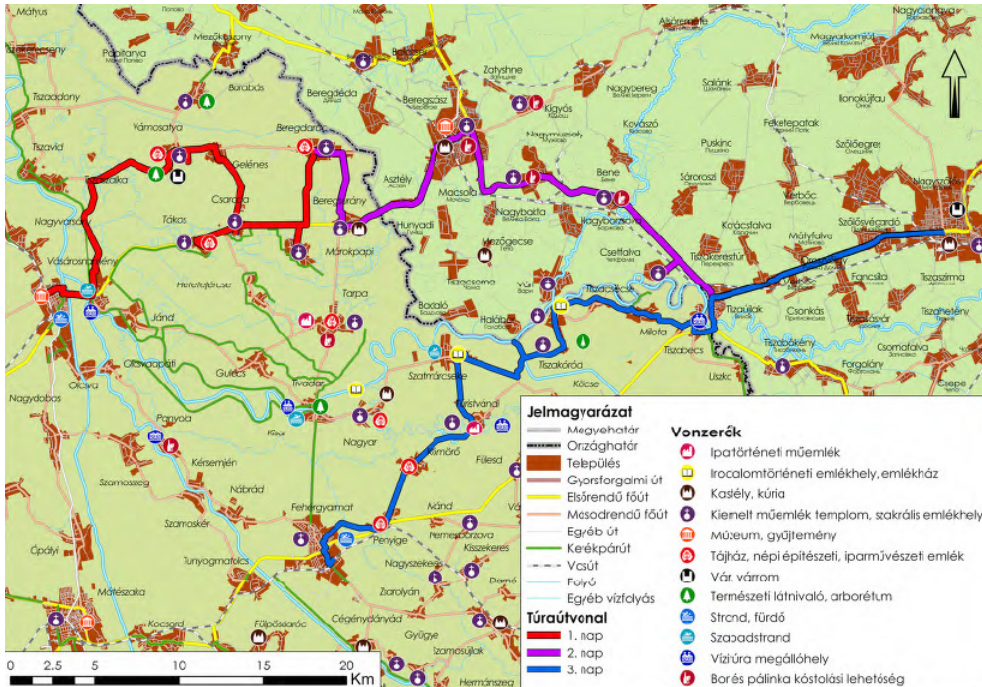
Tehát állíthatjuk, hogy Felső-Tisza-vidék a középkori templomok földje, középkori templomokban a Kárpát-medence egyik leggazdagabb régiója. *Mitől maradhatott fent ennyi középkor templom ezen a területen?* Ehhez négy tényező szerencsés együttállására volt szükség. A nagy folyószabályozások előtti időkben a Felső-Tisza-vidék egy kiterjedt lápos, ár és belvizekkel sújtott terület volt. A XVI-XVII. században a Kárpát-medencére rászabaduló török és a kora újkori tatár portyák elől a folyók oltalmazták az itt élőket és templomaikat. Másrészt ezen a vidéken már a XVI. század első felében teret hódított a reformáció. A református közösségek őrizték elődeik templomait és nem teheték meg, hogy új templomokat emeljenek. A negyedik tényező, hogy a XVII. században kibontakozó ellenreformáció és vele együtt a barokk kevésbé tudott teret hódítani a Felső-Tisza-vidéken. Mindezek eredményeként konzerválódhattak a középkori architektúrák és fennmaradhatott a középkori templomok láncolata, amely országosan egyedülálló.

A Felső-Tisza-vidék a magyar irodalomtörténet meghatározó alkotásainak szülőföldje is. Szatmárcsékén született és Európában egyedülálló kopjafás temetőben nyugszik Kölcsey Ferenc. Ez a táj ihlette meg Petőfi Sándort, Tiszacsécsén ezen a „tündérszigeten” élte át legboldogabb gyermekéveit Móricz Zsigmond. A határon túli Szatmárban Érmindszenten Ady Endre, Nagykárolyban Kaffka Margit, Szódemeteren Kölcsey Ferenc szülőháza található. A magyar felvilágosodás kiemelt alakja, Bessenyei Györgynek Tiszabercelen tekinthető meg emlékháza. Ipartörténeti emlékek közül a Túrístvándi vizimalom, a tarpa szárazmalom, a tiszberceli és nagyecsed-i szivattyútelep a kiemelkedő. Mindezek az emlékhelyek jól beilleszthetőek és örömmel keressük is fel egy-egy örökségútúra alkalmával.

A Szatmár-Beregben működő nonprofit cégek és vállalkozások gazdasági információk mellett kerékpárkölsönzéssel, telefonos idegenvezetéssel is foglalkoznak (Lipták A. 2016). A vízitúrák és a fesztiválok mellett a kulturális értékek iránti kereslet is növekszik. A református célcsoportok esetében (kulturális turista, vallási, kerékpáros, ifjúsági és szenior turista) különböző marketingmixet szükséges kidolgozni. Kibocsátóterületnek tekinthetőek a

főváros a nagyvárosok, akár erdélyi területekről is (DEÁK – BALOGH 2014). Egyértelműen együttműködésre van szükség.

1. ábra: A Beregvidék örökségtúra nyomtatott térképe

Forrás: Középkori Templomok Útja Egyesület

2. A Középkori Templomok Útja Egyesület tevékenysége

Több éven át tartó, több pályázaton átívelő munkában összekovácsolódott egy erős szakmai közösség. Olyan emberek jöttek össze, akik a saját szakterületüket – legyen az régész, művészettörténész, történész, múzeológus, építész, marketinggel, turizmussal foglalkozó, újságíró, fotóművész, tanár – kimagasló színvonalon és mély elhivatottsággal végezték a munkát és nem melleleg, mint magánemberek is jól megértették egymást. Ez a szakember gárda dolgozta ki a tematikus út rendszerét, majd pedig működteti azt, melynek egy útvonal-részletét az 1. ábra szemlélteti. Amikor kifutottak a fent megnevezett pályázatok, mindenki érezte, hogy ennek a társaságnak nem szabad szétszéledni, ezért megalapítottuk a Középkori

Templomok Útja Egyesületet, melyet a Cégbíróság 2016-ban jegyzett be. Egy aktív szakmailag széleskörű és elhivatott csapat már látta, hogy együtt érdemes dolgozniuk, és együtt lehet csak eredményt elérni.

2017-ben elhatározásra jutottunk, amikor a Magyar Turisztikai Ügynökség kiírta az aktuális EDEN pályázatot, melynek témája: „Vidéki MÚZSA kerestetik – Műemlékek, Úticélok, Zseniális Attrakciók volt, keresték Magyarország legígéretesebb kulturális úticélját. A Berregben, Vásárosnaményban dolgozó turisztikában is érintett szakemberek, akik több EDEN döntőt vívtunk már meg, úgy éreztük ezt a Felső-Tiszavidékre írták ki, így megírtuk, beadtuk és megnyertük a pályázatot. Az EDEN díjnak azóta a pozitív hatását érezzük, végre országosan kiemelt figyelem jutott a Felső-Tisza-vidéknek.

Elhivatottságunkat erősíti, hogy egyéb periférikus területek kutatói is alátámasztják a tevékenységünk fontosságát: A kulturális turizmus rendkívül összetett diszciplína a természeti környezet és a társadalom szemszögéből vizsgálva egyaránt. A desztinációk sérülékenységből adódóan a tudatos turizmustervezés feladata a meglátogatott területek megtartóképeségének fenntartható kiaknázása (CSAPÓ – MATESZ 2007). Egy aprófalvas térségben a falvak negyede látja reálisan a turizmusban a fejlesztési alternatívát (B. PRISTYÁK 2010). Ezek figyelembevételével kölcsönös jó együttműködés alakulhat ki a térségben.

Tevékenységeink: Legfőbb célunk, hogy megmutassuk ezt az örökséget egy értő közösségnek. Ehhez tartalmas honlapok és kiadványok létrehozása mellett a legfontosabb tevékenység, hogy elvigyük a templomba az érdeklődőket. Meg kell tenni az első lépést, egyfajta löketet szükséges adni a napjainkra elkényelmesedett és csak a távoli desztinációk felé tekintő turistáknak. A közeli célterületeink felé is folyamatos nyitás történik, melyet a 2019. évi tervekbe beépítettünk, 9 kerékpáros, 4 buszos és 1 buszos-gyalogos túra keretében.

Kerékpáros örökségtúrák: a jó megközelíthetőség, aprófalvak sora és a környezeti fenntarthatóság jegyében a Középkori templomok útja bejárását elsősorban kerékpárral ajánljuk. Hat éve szervezünk kerékpáros örökségtúrákat, zömmel megyénkbeli, emellett fővárosból és vidéki nagyvárosokból érkező értelmiségiek részvételével (lásd később, 4. ábra). Az örökségtúrák szervezett túravezetés, idegenvezetés és kerékpáros szervízszolgáltatás biztosításával történik, amelyet a Középkori Templomok Útja Egyesület tagjai látnak el. Az örökségtúrák célja, határon-túli és magyarországi kulturális örökség népszerűsítése és megismertetése, a kerékpáros turisták figyelmének felkeltése a térség iránt, a kerékpáros turizmus fellendítése a templomút mentén, a helyi identitás erősítése, a jövedelem generálása a hátártérségekben és a határon túli magyarok területén. A kerékpáros örökségtúrák szervezése a Középkori templomok útja egyik innovációja és egyedi promóciós eszköze. A túrák időtartama 2-4 nap, naponta 60-100 km-t tekerünk.

Autóbuszos örökségtúrák: egy pályázatnak köszönhetően tavaly és idén is évi 5 ingyenes buszos örökségtúrát szervezünk. A megye látnivalóit járjuk körbe és kitekintünk a szomszédos megyékbe is, a Zemplén, a Hajdúság, a Bódva-völgye is úticél.

Ahhoz, hogy jól valósuljanak meg a tervek és innovatív örökségutak jöjjenek létre, szükséges szakmai szervezetekkel is együttműködnünk, kölcsönös megkeresések formájában meg is történik. Ezen a területen is tapasztaljuk, hogy szükséges a folyamatos megújulás, formában és tartalomban is. Egyrészt mi magunk is érdeklődéssel fordulunk újabb területek felé, másrészt a törzsutasok is igénylik ezt a fajta nyitást. Röviden felsoroljuk az együttműködő szervezeteket és a széles és nem hagyományos marketingtevékenységet:

Együttműködés szakmai szervezetekkel: Fontos számunkra mások álláspontja, ezért szívesen együttműködünk, valósítunk meg közös projekteket szakmai szervezetekkel. Legfontosabb partnereink, tényleges közös tevékenységgel:

- Magyar Kerékpáros Turisztikai Szövetség
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Természetjáró Szövetség
- Vidék Kincse Egyesület
- Református Egyházkerület
- Tourinform Vásárosnamény
- Nyírségi Turista Egyesület
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Építész Kamara

Marketing tevékenységeink az elmúlt évben:

- Egyesület imázsának, kis arculatának elkészítése
- Önálló honlap készítése, social médiafelületek hozzárendelése
- Kül- és beltéri kiállítási installáció (2méter magas, 26 méter széles, 15 tablóból áll)
 - szokatlan helyeken is bemutatjuk a táblákat (adventi vásárban, plázákban)
- Kiállítások szervezése:
 - Révfülöp galéria, Ungvár, Beregszász, Panyolafeszt, Nyíregyháza Korzó
- Kitelepülések:
 - Kárpát-medencei református egységnap Debrecen, Múzeumok éjszakája Debrecen, rendezvényekre: Zoárd-napi Sokadalom Vásárosnamény, Panyolafeszt
- Kiadványok:
 - Kerékpáros örökségtúrák a Felső-Tiszavidéken – mini utikönyv ; éves túraterv
- Szakmai konferenciák szervezése:
 - Örökségvédelem és örökségturizmus a Felső-Tiszavidéken, 2019. február 15. Szabolcs;
 - 2019. Nyári Szabadegyetem
- Sajtó study-tour szervezése Vásárosnamény Tourinform irodával közösen
- Örökségnapok szervezése a templomokban zenei programmal kiegészítve
 - Beregfürdő, Tarpa

- Örökségórák szervezése
 - általános-, középiskolákban és a Debreceni és Nyíregyházi Egyetemen
- Örökségvetélkedő szervezése, online forduló majd személyes részvétellel döntő.
 - Megyei szintű verseny, 7-8. és 9-12. osztályosoknak
 - döntő 7 csoport részvételével Szabolcs községben 2019. január 25-én
- Könyvkiadás:
 - Nyírbátor kulturális örökségét bemutató monográfia
- Idegenvezetők, túravezetők kiközvetítése
- Helyi idegenvezetők kompetencia fejlesztése

3. Templomlátogatottsági kutatás és vendéglégedettség mérés, a keresleti oldal vizsgálata

A Középkori templomok útja még 2009-ben célul tűzte ki a Felső-Tiszavidék középkori egyházi öröksége iránt a figyelem felkeltését. A programnak mára azonban ennél jóval messzebb sikerült eljutni. Nem csak a középkori templomokat fűzi fel egy tematikus útra, hanem örökségtúráival a Felső-Tisza-vidék leglátványosabb természeti és kulturális örökségét reprezentálja. A Középkori templomok útja az elmúlt évek során dinamikusan fejlődött és bővült, napjainkra az egyik legjelentősebb fejlődési potenciállal bíró turisztikai terméke lett a térségnek. Összességében a kezdeti lépésektől egy évtizedes munkáról van szó, ezért is tartjuk fontosnak, hogy korrekt visszajelzést is kapjunk.

3.1. Templomlátogatottsági kutatás

A templomlátogatási kutatás módszerének ismertetése: A Középkori templomok útjához tartozó templomok látogatottsági adatait 2012. óta próbáltuk több, kevesebb sikerrel mérni. Az első években minden évben telefonon kerestük fel a lelkipásztorokat, plébánosokat, parókusokat, hogy mondják meg, templomukat évente átlagosan mennyien látogatják. Már a második, de főként a harmadik évben kezdett kirajzolódni, hogy túlságosan nagy anomáliák vannak az éves adatközlések között egy adott templomban. Sokszor akár tízszeres különbséget is jelentett, amelyből egyértelműen látható volt, hogy pontatlanok a becslések és ez a módszer teljesen alkalmatlan a keresleti adatok, tendenciák kutatására. Módszertani problémát okozott az is, hogy belépődíjat csak néhány templomban szednek, amelyből esetleg meg lehetne határozni a pontos látogatószámot 2015. évtől kezdtük bevezetni a látogatószám mérő lapok használatát, mivel pontosabb képet szerettünk volna kapni a látogatókról. Minden templomba elhelyeztünk látogatószám mérő lapokat a Középkori templomok útja mentén. Azokon a helyszíneken, ahol van helyi idegenvezető, rendszeresen jelen van a templom bemutatásánál valaki, kezdettől fogva zajlik a látogatószám mérő lapok pontos vezetése. Ahol azonban a látogatókat senki nem fogadja, frekvenciált helyre

helyeztük el a dokumentumot, így magukat regisztrálták. Ezekben az esetekben hiányosak az adatok. Sajnos több év kellett hozzá, hogy az egyházközségek szisztematikusan vezessék a látogatószám mérőket, mint látható a lenti táblázatból sajnos még mindig sok helyszín van, ahol nem foglalkoznak ennek az adminisztrálásával. A jó hír, hogy egyre többen, pontosan vezetik a látogatószám mérő lapokat, így egyre pontosabb képet kaphatunk a keresleti tendenciákról. A 2017. és 2018. évi adatok már a valós tendenciákat tükrözik (*1. táblázat*), annak tükrében is, hogy sok turistaérkezést még mindig nem regisztrálnak. A mérés viszont remek mintavételi lehetőséget nyújt, hiszen több, mint 24 ezer turistalátogatás alapján vonhatjuk le a következtetéseket. A mérés során ugyanis nem csak a létszámot mérjük, hanem az érkezések dátumát, a látogatók összetételét és arra is rákérdezzünk, hogy honnan érkeztek.

A látogatószám mérő lapok segítségével tehát négy fontos információt tártunk fel:

- mennyien látogatják az egyes templomokat, azaz mekkora összesen a Középkori templomok útja látogatottsága
- mikor látogatják, vagyis milyen a látogatások szezonalitása
- kik, milyen turista szegmensek a látogatók, vagyis ki is a mi pontos célcsoportunk
- honnan érkeznek a látogatók, vagyis melyek a mi küldő területeink.

3.2. Templomlátogatási kutatási eredmények

Elsőként a látogatószámokat ismertetjük, előrebocsátva, hogy a becslült és a valós adatok között jelentős különbségek voltak. Csarodán szisztematikusan 10 ezer főre, Csengerben 3-4 ezer főre, Tákoson viszont harmadára becsülték az adatokat. Az ez évi adatok tükrében már érdemes lesz következtetéseket is levonni, hogy hogyan változott évenként a templomok látogatottsága és vajon mi állhat a növekedés vagy a csökkenés hátterében. Ezt azonban két év fényében nem célszerű. A jelenlegi adatok tükrében, mint látható kb. 24 ezer ember keresi fel évente ezeket a műemlékeket, természetesen egy látogató több templomba is betér. Ha a korábbi évek becsléseinek figyelembevételével hozzávennénk azokat a helyszíneket, amelyekről nincs adatunk, megközelíti a 30 ezer főt.

1. táblázat: Középkori templomok útja állomásainak látogatottsága 2017-2018

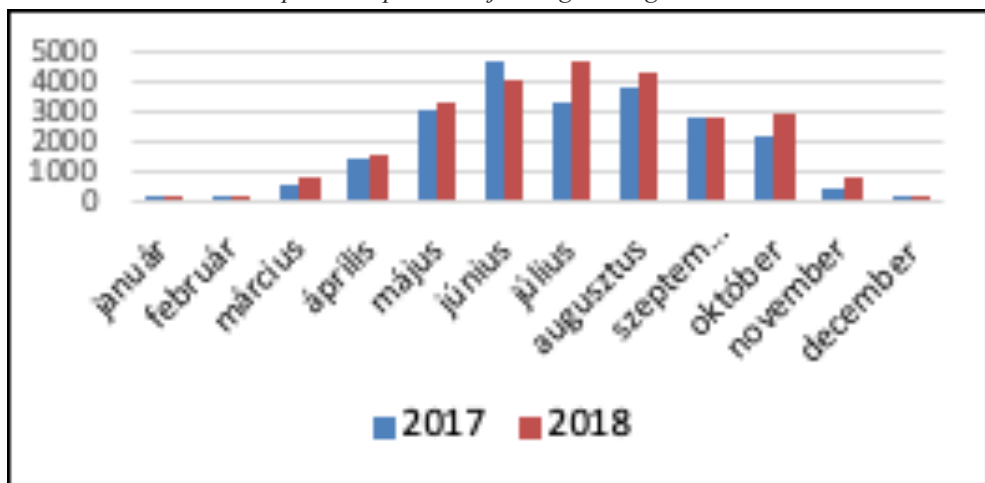
<i>Látogatószám mérésbe bevont templomok</i>	<i>2017. év /fő</i>	<i>2018. év / fő</i>
Anarcsi református templom	n.a.	n.a.
Beregdaróci református templom	n.a.	984
Beregsurányi református templom	n.a.	n.a.
Csarodai református templom	3789	3723
Csegöldi görög katolikus templom	103	n.a.
Csengeri református templom	811	761
Csengersimai református templom	n.a.	n.a.
Fehérgyarmati református templom	n.a.	n.a.
Gacsályi református templom	105	223
Gyügyei református templom	918	1621
Jánkmajtisi római katolikus templom	112	n.a.
Kisszekeresi református templom	308	203
Kölcsei református templom	n.a.	454
Laskodi református templom	n.a.	n.a.
Lónyai református templom	455	1213
Márokpapi református templom	496	459
Nagyari református templom	381	257
Nagyszekeresi református templom	422	592
Sonkádi református templom	1330	1353
Szabolcsi református templom	3972	4129
Szamosújlaki református templom	398	761
Szamosatárfalvai református templom	n.a.	294
Székelyi református templom	n.a.	n.a.
Tarpai református templom	n.a.	n.a.

Tákosi református templom	6250	6507
Tizsaszentmártoni református templom	86	10
Túristvándi református templom	381	237
Túrricsei református templom	n.a	n.a
Vajai református templom	794	187
Vámosatyai református templom	459	594
Vámosoroszi református templom	452	363
Összesen	22 022	24 066

Forrás: Látogatószám mérő adatlapok alapján saját szerkesztés

Izgalmasabb kérdés számunkra is a látogatások szezonalitása. Kérésünkre napra pontosan regisztráltak a látogatószám mérő lapokon minden egyes turistaérkezést. Templomként, havi bontásban összesítettük az adatokat, amely alapján tanulságos kép rajzolódik ki (2. ábra). A főszezon adott, azonban egy erős májusi előszezon és szeptember, októberi utószezon van. A főszezonban 4000-5000 fő között mozog a havi látogatottság, az elő és utószezonban 2500-3000 fő. A látogatók márciusban indulnak meg, a tavaszi hónapokban exponenciálisan nő a látogatószám. Decemberben, januárban és februárban szinte alig van néhány látogatója a kutatásban bevont templomoknak, ekkor idegenforgalmi szempontból pang a térség.

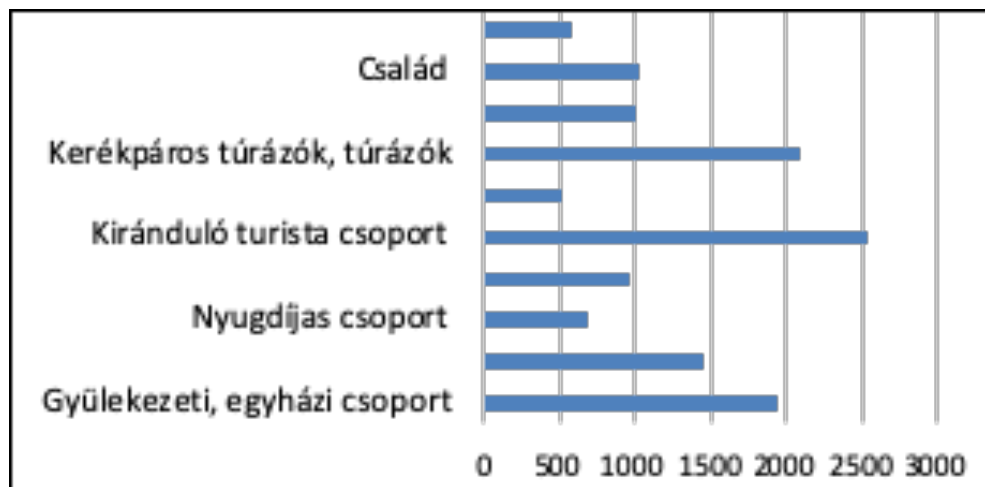
2. ábra: Középkori templomok útja látogatottságának szezonalitása

Forrás: Látogatószám mérő adatlapok alapján saját szerkesztés

Végül arra kérdésre adunk egy egzakt választ, hogy kik is látogatják ezeket a templomokat. A látogatómérő lapokon nem határoztuk meg a célcsoportokat, hanem nyitott kérdésként tüntettük fel, így a kitöltő maga határozta meg, hogy mely célcsoportozhoz tartozik. A legjellemzőbb látogató szegmensek a diagramon láthatók (3. ábra).

3. ábra: Középkori templomok útja látogatói

Forrás: Látogatószám mérő adatlapok alapján saját szerkesztés

Mint látható, a csoportos látogatók jóval magasabb arányban vannak jelen, mint az egyéni látogatók. A látogatómérő lapok kitöltői a turistacsoportokat nem differenciálták (lásd. kiránduló turistacsoport kategória), de számos esetben specifikálták magukat, így világosabb képet kaphatunk a csoportosan érkező látogatókról. Egyértelműen azonosítható az egyházi, gyülekezeti csoportok, az iskolás, ifjúsági csoportok és a nyugdíjas csoportok magas száma. Ezek a kategóriák nem voltak újdonság számunkra. Meglepetésként szolgált azonban, hogy nagy számban érkeznek különböző egyesületek szervezésében, közösségi szervezésű turistacsoportok. Ez azt jelenti, hogy érdemes célcsoportként kezelni azokat a civil szervezeteket, akik szerveznek kirándulásokat a tagságuk számára. Szintén magas a munkahelyi kirándulások alkalmával verbuválódó csoportok száma, így erre a célcsoportra is nagyobb figyelmet érdemes fordítani. A legnagyobb meglepetést a kerékpáros túrázók magas aránya volt. Több mint kétezer bringás látogatót sikerült azonosítani a Középkori templomok útja mentén, amely jelzi ennek a célcsoportnak a fontosságát.

3.3. Vendéglégedettség mérés az örökségtúrázók körében

Az örökségtúrázók véleményéről is szükségesnek és időszerűnek láttunk egy visszacsatolást. Jövőbeli terveikről is érdekeltek, a 2019 évi túrák tervezésében is segítséget jelentettek azok a kérdések, amelyek az igényekre irányultak.

Röviden ismertetjük a módszert és a mintát: 2018 őszén és télen zajlott a megkérdezés. 20 kérdéses összetett, 4 oldalas kérdőívet állítottunk össze, amiben kvantitatív és kvalitatív kérdések, nyitott, zárt és feltételes kérdések is szerepeltek.

Összeségében 522 fős (256 kerékpáros és 266 buszos) túrarészvétel történt 2018-ban, vegyes célcsoportokkal. Ezt a számot magasnak tartjuk, hiszen egy viszonylag fehér területet fedezünk fel ebben a formában. Természetesen átfedések előfordulnak, 304 résztvevő volt összesen (128+176), volt aki egyszer, de volt olyan résztvevő, aki hét alkalommal jött el a túrákra. A teljes levelezőlistára kiküldve dokumentum formában és személyes megkeresésekkel kinyomtatott formában töltöttük ki a kérdőívet, így 68 kérdőív került feldolgozásra, ami a résztvevők 22%-a. Ennek néhány tanulságát és eredményét ismertetem, előrebozsátva, hogy nagyrészt megerősítette ez a kutatás a mi előérzeteinket, tapasztalatainkat.

A túrázók korcsoportja vegyes, de a kérdőív kitöltésében a középkorúak és a szenior túrázók aktívabbak, ők rászánják az időt. Ez megszokott tanulság, a jövőben egy teljes körű lekérdezésre törekszünk, akár egyéni személyes megkereséssel. Végzettség tekintetében magasan képzettek a vendégeink, 70% diplomával rendelkezik, amely fontos mutató abban a tekintetben, hogy az értelmiség jobban nyitott az ilyen jellegű turizmus iránt. A túrázóink fele alkalmazott munkaviszonyban áll, 10% vezető beosztású vagy saját vállalkozást irányít, 12% diák, nyugdíjasok is részt vesznek kerékpár túrákon is, de a buszos túrán többen vannak és munkanélküliek is eljönnek. A 4. ábrán jól látható, (szándékosan ilyen egyszerűen ábrázolva), hogy a kutatásban résztvevő örökségtúrázók lakhelye településtípus szerint vegyes, csak a túrázók fele Nyíregyházi, negyede Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, a többiek lakhelye átível az ország területén. Nem a távolság, a megközelíthetőség az elsődleges, valahogyan megoldják/megoldjuk, hogy például Tiszadobról kerékpárral visszajussanak a fővárosba. A beszélgetésekből is kiderül, hogy szívesen megoldják, egyénileg vagy csoportosan, hogy időben eljussanak a kiírt túrák kiindulási pontjaira, melyet a szervezők igyekeznek széleskörű körültekintéssel megoldani. A későbbiekben elemzett kérdésből is kiderül, hogy az egyéni bánásmód, a szervezők részéről történő kapcsolattartás és a toleráns kommunikáció a nagy előnye az egyesület tev

4. ábra: A kutatásban résztvevő örökségutazók lakhelye

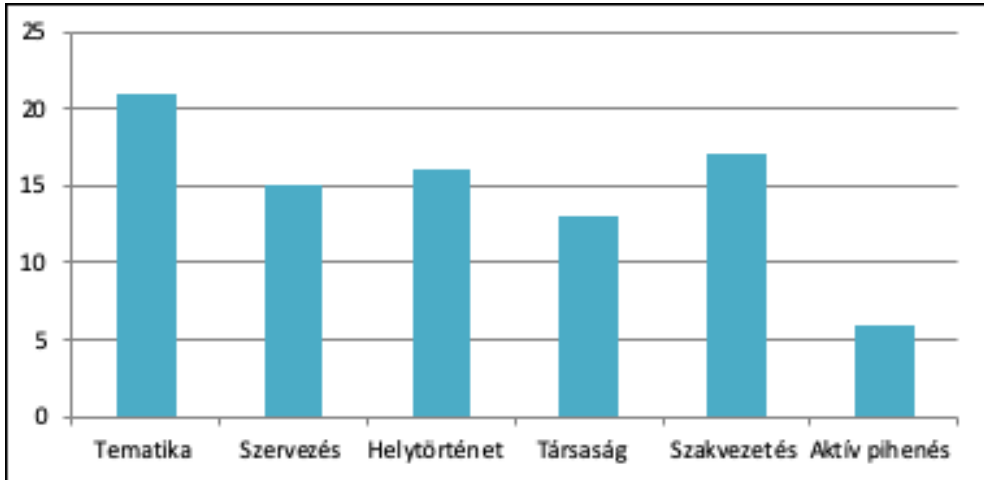

Forrás és szerkesztés saját kutatás alapján

Az információszerzés **kérdéskörében** egyértelműen megerősítette tapasztalatainkat, hogy a személyes benyomás, az ismerős ajánlása meghatározó (32%), az internetes megkeresésben is a feladó hitelessége a legfontosabb. Interneten a mi honlapunkon keresztül 31%, más, de partnerszervezet honlapjáról 28%, turisztikai szervezet reklámtevékenysége által 5%, míg a maradék egyéb ajánlással. Az első részvételnél fontos, hogy honnan értesült róla.

A tervezést is segítő okok miatt tettük be a kérdőívbe a következő kérdést: *A jövőben melyik túrán vennél részt?* A Felső-Tisza-vidék mellett a Történeti Zemplén és Abaúj-vármege örökségtúra (4 napos) 23 fő, Kerékpáros örökségtúra a Bódva-völgyében (3 napos) 29 fő, Buszos és gyalogtúrák kombinációja közül a Rom és vartúra a Zemplénben (1 napos) 31 fő, Romtúra a Bódva-völgyében (1 napos) 30 fő jelezte szándékát, ami önmagáért beszél. Új ismeretlen helyszínek, és felfedezetlen desztinációk, és valószínűsíthetően nem a kényelmi szolgáltatások, hanem az épített örökség, kevésbé ismert látnivalók és a szép környezet iránt érdeklődők vagyunk.

5. ábra Az örökségtúra választásának okai

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

Az örökségtúra választásának okai (5. ábra) egyértelműen bizonyítják, hogy a túrák témája, helyszíne és szakvezetés minősége a fő vonzerőnk. A felújított és a restaurálás alatt lévő zömében kis falusi templomokra épített örökségek, pálos romtemplomok egyéb irodalmi vagy ipartörténeti műemlékek, beágyazva a természeti és társadalmi környezetbe, tartalmas és folyamatos idegenvezetéssel érdeklődésre tart számot közeli és távoli turisták tekintetében is. A kerékpáros megközelítés, nem teljesítménytúra és nem verseny formájában pedig széles korosztály (gyerekülésben szállított kisgyerekektől idős bringázókig) számára vonzó aktív pihenési lehetőség. Néhány konkrét ok:

- „Mert összefonódik a múlt, a történelem, a földrajz, a növények, a táj, az emberek, az utazás, az élményszerzés, felfedezés.”
- „Kiaknázzák természet-sport-kultúra-közösség-honismeret együttes értékeit.”
- „Gyermekkorom buszos kirándulási célpontjait, ifjúkorom kenu-táboros terepeit jó „meg-óvva” látni, róla komolyabb ismereteket szerezni, kerékpárral bebarangolni. Jóleső fizikai tikkadtságból templom hűvösében, Tisza vizében megmerülni fantasztikus érzés. Pályázatíróként külön elismerésem, hogy az ügyes forrásszerzést követő hatalmas erőfeszítésű rekonstrukciók kivitelezésénél nem áll meg a projekt – hanem páratlan hangsúlyt kap a „hasznosulás”, a látogató „oda-vezetés.”

A 2. táblázat, a fizetési hajlandóság, a legérzékenyebb területre irányítja a figyelmet. Az eddig megszervezett örökségtúrák nagyrészt valamilyen pályázati finanszírozással, együttműködéssel valósultak meg. A szállást és az étkezést kellett csak a résztvevőknek maguknak fizetni, emellett a szervezők oldaláról volt benne társadalmi munka. Rákérdeztünk, összeghatárok megjelölése nélkül, hogy ha nem lenne vagy nem lesz megoldott a túrák szer-

vezésének és kivitelezésének anyagi finanszírozása (például busz Költség, szakvezető díja, kerékpáros szervizes napidíja, stb), akkor mennyit lennének hajlandók fizetni mindezért. Elkészítő válaszokat kaptunk, nem tudják mérlegelni még a mi résztvevőink sem, hogy mi mennyit ér. A szakirányú tevékenységgel elkényeztettük az eddigi résztvevőinket. A klaszter alapszolgáltatások áraival vannak nagyjából tisztában, még ott is alulértékelve. Piaci alapon nem lennének ilyen sokan a túrákon, ami nagyon elgondolkodtató a számunkra a célcsoportok keresésében.

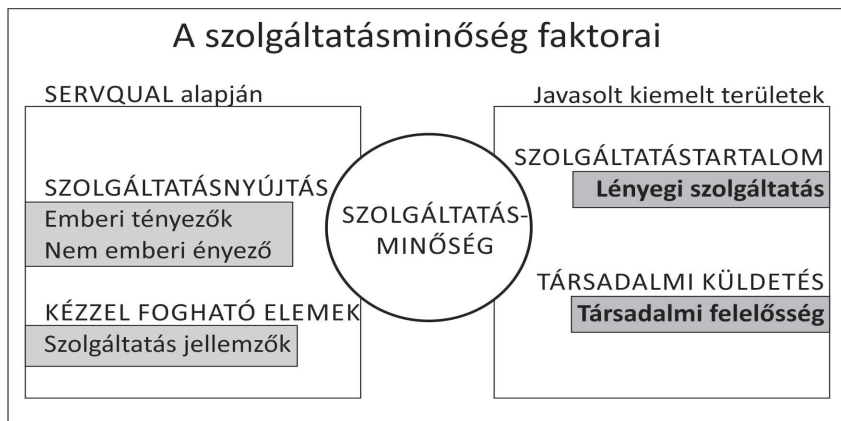
2. táblázat: *Esteleges fizetési hajlandóság egy több napos kerékpáros örökségtúrán*

<i>A költség területe</i>	<i>fő</i>	<i>összeg forintban</i>
Nem szeretnék fizetni	2 fő	
Szállásdíj	32	1000 - 6000 Ft
Reggeli biztosítása	28	300 – 1500 Ft
Ebéd biztosítása	26	1000 – 3000 Ft
Vacsora biztosítása	29	500 – 3000 Ft
Belépődíjak	35	500 – 3000 Ft
Kerékpáros túravezetés	18	500 – 4000 Ft
Kerékpáros szervizszolgáltatás	13	500 – 3000 Ft
Szervezett idegenvezetés	25	500 – 4000 Ft
egy napos rom és örökségtúrán (szervezés, idegenvezetés, busz, egyszeri étkezés)	40 fő 13 fő	4000-25000 Ft <i>Leggyakoribb: 5-6000 Ft</i>

Forrás: Kérdőívek alapján saját szerkesztés

Összegezve a kutatásainkat a szolgáltatásminőség irányában kell elgondolkodnunk. Az ezzel foglalkozó modellek nagy része Rés modell (5Gap) vagy más néven a SERVQUAL modellből (PARASURAMAN et al. 1985) indulnak ki. A szállodaiparban kezdték ezt a területet vizsgálni az 1990-es években, és mi is ezek változatai alapján dolgoztunk. Kutatásunkból kiderült, hogy a *lényegi* szolgáltatást megértették a résztvevők. Számunkra az észlelt szolgáltatás kérdésköre a legizgalmasabb. (Egy példával világítom ezt meg: értékeli túrázóink, hogy egy távoli kis faluban megmutatunk izgalmas freskókat, Árpád-kori építészeti megoldásokról tartunk előadást, és túllépnek azon, hogy a mosdók állapota nem mindenhol kielégítő, az étkezés egy nagy csoport számára nehezen megoldható.)

6. ábra: A szolgáltatásminőség területei

Sureshchandar (2001) alapján szerkesztette B. Pristyák Erika

Forrás: Sureshchander alapján (2001), részben saját módosítással

Szolgáltatásminőség vizsgálatok terén Becser Norbert tanulmányát tartjuk mérvadónak. Kiemeli, hogy: leginkább két nagy tulajdonságcsoporthoz tartoznak a szolgáltatás kézzelfogható jellemzői, és a szolgáltatási folyamat emberi tényezői/emberi kapcsolatai köré szerveződnek a vizsgálatok, és nem foglalkoznak olyan területekkel, melyek a szolgáltatás lényegi elemei (mint termék), a szolgáltatási folyamat rendszerezettségével, a szolgáltató imázsával, társadalmi szerepvállalásával (BECSER 2014). Mint turisztikai terméket előállítva (kulturális tematikus út) és vizsgálva megállapíthatjuk, hogy számunkra is ezek a tényezők a fontosabbak, kevésbé a kényelem, a vendéglátás minősége. A társadalmi felelősségvállalás fontos célunk: az évszázadok óta ott álló templomokra, kultúrtörténeti jelentőségükre ráirányítjuk a figyelmet, turisztákat szervezünk a periférikus területekre is.

A vendégelégedettség és látogatottság-mérés kutatásunk következtetéseink lényege, hogy érdemes folytatni a turiszták, vendégek irányítását a Középkori templomok útjára. Gyengeségeinket megvizsgáljuk, főleg a szolgáltatások terén adódnak: vendéglátás, kényelmi szempontok, létszám limit kezelése. Erősségeinket tovább finomítjuk: helyszínek, programok tartalma, szakvezetés minősége, egyéni igények tolerálása. A továbbiakban is „felvállaló” területek a megbízhatóság, fogékonyság, bizalom, szavatolás, empátia. Tőlünk független turisztikai ajánlatokban fakultatív programlehetőségként is szerepelhetünk.

5. Összegzés

„A Felső-Tisza térségben 357 műemlék található, vonzerőt képeznek a templomok, melyeket a Középkori Templomok Útja tematikus útvonal magyarországi szakasza fog össze egyedi turisztikai attrakcióvá, egyre nagyobb sikerrel és ismertséggel” – olvasható a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 koncepcióban. Egyesületünkkel szeretnénk elérni, hogy a területünkön, emellett Kárpátalján (Ukrajna) és Szatmár megyében (Románia) mintegy 50 kiemelkedő templomot tényleg felkeressék a turisták. Ne csak különböző dokumentumok szintjén legyen Felső-Tisza-vidéki turizmus, tematikus útvonal, hanem a térség egyéb attrakcióival (például Panyolafeszt, Zoárd-nap Vásárosnaményban, vízi és kerékpáros vándortáborok, vallásturizmus, szilvaút) kiegészülve egy vonzó desztináció legyünk. A tematikus utakat nem csak létrehozni, hanem működtetni is szükséges, ez a nagyobb kihívás. Hosszútávon is *elővé* kell tenni ezt az örökségtúrát. Térségünkben szükség van erre, hiszen a turizmus fejlesztése, a jövedelem-kiegészítés biztosítása mellett szakmai felelősségünk is.

A Középkori Templomok Útja Egyesületre, mint civil szervezetre igaz, hogy legnagyobb értékük maguk a tagok, akik saját szakterületüket magas szakmai színvonalon végzik, különböző területekről jönnek, de összeköti őket egy közös cél: a középkori templomok és a Felső-Tisza-vidék, ennek kutatása, ismertetése, elismertetése. Célunk, jól megtalálni helyünket a szakmai/turisztikai szolgáltatás területén. Civil kezdeményezésre sikerült előrelépést elérni abban a nehéz témában, hogy egy tematikus utat ténylegesen megtöltsünk érdeklődő turistákkal. Azonban jövőképünkben reálisan nem utazási iroda vagyunk, sokkal inkább kiegészítő lényegi szolgáltatás. Következő feladatunk, hogy a lokálpatrióta tevékenységet és a piaci alapon szerveződő szolgáltatásokat szakmai alapon szétválasszuk, vagy valahogyan összehangoljuk. A klasszikus idegenvezetés azért nem elégséges a számunkra, mert már a marketing területén is szükséges ott lenni, hogy elérjük a potenciális érdeklődőket. Vonzerőnk, kínálatunk és ismertségünk még nem elég ehhez, a megkezdett sokrétű és sajátos marketingtevékenységet is folyamatosan kell végezni.

Irodalomjegyzék

- BECSER, N. (2014): Szolgáltatásminőség modellek. *Műhelytanulmányok* – Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Kar, Vállalatgazdaságtan Intézet. (89. sz): p 29.
- B. PRISTYÁK, E. (2010): A falvak idegenforgalmi sajátosságai, avagy miért nem jött létre TDM. In: Hanusz Á. (szerk): *A helyi és térségi TDM szervezetek helye és szerepe a vidék turizmusirányításában*. Nyíregyháza. pp. 13-20.
- CSAPÓ, J. – MATESZ, K. (2007): A kulturális turizmus szerepe és jelentősége napjaink idegenforgalmában. *Földrajzi Értesítő* LVI. évfolyam (3-4): pp 291-301.
- DEÁK, A. – BALOGH, A. (2014): Új szemlélet a középkori templomok bemutatásában. In: Kollár T. (szerk): *Művészet és vallás a Felső-Tisza vidéken, Királyhágómelléki Református Egyházkerület*. Nagyvárad-SzSzBMFÜ, Nyíregyháza. pp 9-19.
- GONDA, T. – RAFFAY, Z. (2015): A tematikus utak szerepe a turizmus és vidékfejlesztésben. *A falu* 30 (1): pp 49-58.
- LIPTÁKNÉ JUHÁSZ, A. (2016): *Bereg Szatmár*, Vásárosnamény Kincsei. Kiadja a Szatmár-Bereg Fejlődésért Nonprofit Kft.
- NAGY, K. (2017): Magyarország részvétele a az Európa Tanács európai kulturális útvonalak programjában. In: Piskóti I. (szerk): *Marketingkaleidoszkóp*. Miskolci Egyetem Marketing Intézet. pp. 69-79.
- PARASURAMAN, A. – ZEITHAML, V. A. – BERRY, L. L. (1985): A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing* 49(3): pp 41-50.
- SURESHCHANDAR, G. S. et al. (2001): Customer perceptions of service quality: A critique. *Total Quality Management*. 12 (1): pp 111-124.

EGYÉB FORRÁSOK

- Örökségturizmus szakmai segédlet turisztikai partnereknek. https://mtu.gov.hu/documents/prod/orokseg_turizmus_.pdf, 2019. március 3.
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030, http://www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf, 2019. március 3.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Koncepció 2014-2020.